

Efikasnost u organizovanju ekonomske aktivnosti

Definicija kriterija

- ▶ Efikasnost – sposobnost sistema ili mehanizama za alokaciju resursa da zadovoljava želje i potrebe pojedinaca
- ▶ Resursi – imovina koja pripada odvojenim djelovima vertikalno integrisane firme / imovina jedne ekonomije
- ▶ **Pareto efikasnost** – nemogućnost poboljšanja položaja jednog pojedinca, a da se pri tome ne pogorša položaj drugog

Za neki ekonomski aranžman se kaže da je efikasan onda kada, uz date raspoložive resurse, nije moguće primijeniti alternativni aranžman u kojem će sve strane ostati u jednako dobrom položaju, dok će neke biti u boljem.

Tržišta i efikasnost

- ▶ Uspješna alokacija ekonomskih resursa – sposobnost društva da proizvede proizvode i usluge koji su mu potrebni;
- ▶ Naglasak na dvije sposobnosti:
  - Da se specijalizuju za određene aktivnosti, za koje im treba najmanje resursa u odnosu na druge;
  - Da su sposobni da svoj output razmijene za proizvode i usluge koje žele;
- ▶ Šta proizvoditi? Kako proizvoditi? Za koga proizvoditi?

Tržišta i efikasnost

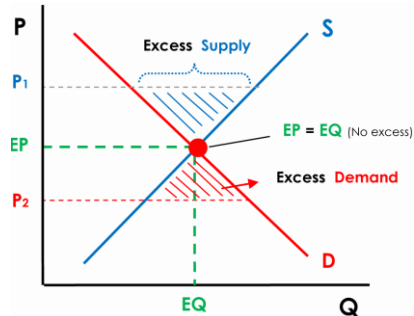
Šta u tržišnoj ekonomiji služi kao koordinator ekonomske aktivnosti?

CIJENE

Šta je uzrok ekonomske krize tranzicionih zemalja, nakon urušavanja socijalizma i prelaska na kapitalizam?

Efikasnost tržišta ponude i tražnje

Osnovne pretpostavke modela savršene konkurencije:

- Veliki broj kupaca i prodavaca
- Homogenost proizvoda
- Odsustvo tržišne moći kupaca i prodavaca
- Savršena informisanost

Efikasnost tržišta ponude i tražnje

Tri uslova koja moraju biti ispunjena, da bi jedna privreda ostvarila efikasnu ravnotežu:

- **Efikasnost razmjene** – potrošači mogu među sobom slobodno da razmjenjuju proizvode;
- **Proizvodna efikasnost** – output jednog proizvoda ne može biti uvećan, a da time ne bude smanjen output nekog drugog proizvoda (perspektiva proizvodnog procesa);
- **Efikasnost proizvodnog miksa** – proizvodi koji su proizvedeni budu oni koje potrošači žele, po pravim cijenama (da proizvodi na svim tržištima budu u potpunosti apsorbovani).

Monopol

Iz kojih barijera nastaje tržišna moć nekog preduzeća?

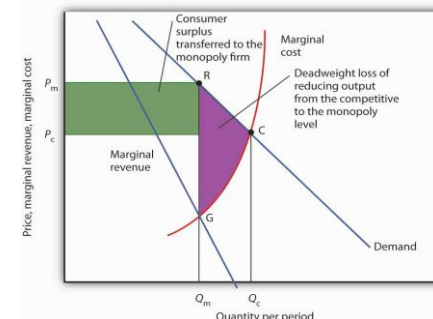
Egzogene barijere – one koje se mogu pripisati faktorima proizvodnje koji je neophodan za proizvodnju, distribuciju ili prodaju nekog proizvoda

Endogene – one koje su, makar djelimično stvorene od strane postojećih firmi

- Ekonomija obima – jedna od najpoznatijih ulaznih barijera; ako je optimalni obim proizvodnje u dugom roku u jednoj industriji dovoljno veliki u odnosu na tržišnu tražnju, firme će imati određenu tržišnu moć;

- Kao najčešće endogene varijable navode se promocija i R&D;

Monopol

➤ Kriva tržišne tražnje predstavlja cijenu koju dobija monopolista po prodajnoj jedinici proizvoda. To je ustvari prosječni prihod (AR). Dakle, kod monopola tražnja je jednaka prosječnom prihodu (D=AR);

➤ Posljedica – monopolista može prodati dodatne proizvode samo ako smanji cijenu. Zato je njegova granični prihod (MR) manji od prosječnog prihoda (AR), odnosno od cijene

➤ Monopolista maksimizira profit pri obimu proizvodnje gdje je granični prihod jednak graničnom trošku (MR=MC)

Transakcioni troškovi

- ▶ Troškovi iznad i više ugovorene cijene, uključujući i troškove dolaženja do skupih informacija, monitoringa izvršenja, postojanja predanosti da se u transakcijama (ne)učestvuje i izlaženja na kraj sa kompleksnošću.
- ▶ Troškovi koji nastaju zbog okruženja koje ima informacione probleme i predanosti da se u transakciji ne učestvuje.
- ▶ Kada postoje nesavršene informacije, bar jedan učesnik na tržištu, ili potencijalni učesnik, manje je nego savršeno informisan.
- ▶ Uzimanje u obzir postojanje nesavršenih informacija stvorice transakcione troškove, koji će onemogućiti efikasnu razmjenu

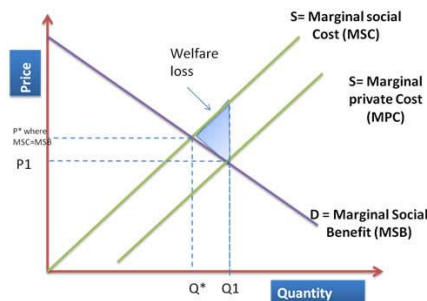

Eksternalije kao propusti tržišta

- ▶ Eksternalija nastaje kada jedna osoba ili preduzeće svojom aktivnošću nameće štetu ili koristi nekoj trećoj strani, koja nije direktan učesnik u transakciji
- ▶ **Eksternalije u potrošnji** se javljaju kada jedna strana prilikom potrošnje nekog dobra nanosi štetu ili koristi drugima, a pri tome ne snosi nikakve dodatne troškove ili koristi, jer društveni troškovi nisu uključeni u cijenu dobra koje troši
- ▶ **Eksternalije u proizvodnji** se javljaju kada proizvođač prilikom proizvodnje stvara troškove ili koristi nekom trećem licu (ne kupcu proizvoda), a da pri tome dodatni (društveni) troškovi nisu uključeni u tržišnu cijenu proizvoda
- ▶ Usled eksternalija, tržišni ishod nije efikasan, jer oni koji donose odluke ne uzimaju u potpunosti u obzir sve štete i koristi koje idu na račun drugih strana

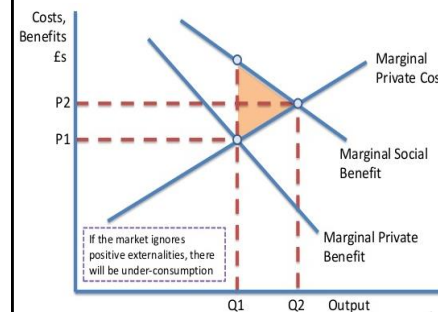

Negativna proizvodna eksternalija

- ❑ Kod negativnih proizvodnih eksternalija, ukupan trošak proizvodnje je za iznos društvenog troška veći od onog troška koji snosi proizvođač. Zato je kriva društvenog graničnog troška iznad krive graničnog troška pojedinačnog proizvodnog preduzeća.
- ❑ Razlika između ove dvije krive predstavlja društveni trošak odnosno gubitak blagostanja
- ❑ Država kao regulator bi trebala da obezbijedi nivo proizvodnje u tački presjeka krive tražnje i krive društvenog troška

Pozitivna proizvodna eksternalija

- ❑ U slučaju pozitivne eksternalije, kriva tražnje ne uključuje ukupnu vrijednost dobra za društvo, tako da se kriva društvene vrijednosti nalazi iznad krive tražnje.
- ❑ Otpimalna količina proizvodnje je veća od one koju određuje individualno tržište
- ❑ Gubitak blagostanja nastaje usled suviše malog obima proizvodnje - društvo bi u cjelini imalo koristi od dodatne proizvodnje
- ❑ Da bi se uspostavila tržišna ravnoteža (odnosno da bi obim proizvodnje bio na optimalnom nivou) potrebna je intervencija države.

Javna i privatna dobra

- ▶ Javno dobro – dobro koje može da bude konzumirano od strane jedne osobe, a da se pri tome ne umanjuje količina tog dobra koju konzumiraju drugi ljudi, kao i to da ni jednoj osobi to pravno ne može biti uskraćeno
- ▶ Uglavnom su nedjeljiva, što znači da dolaze u toliko velikom broju (količini) da se ne mogu odvojiti na komade koje se mogu kupiti ili prodati

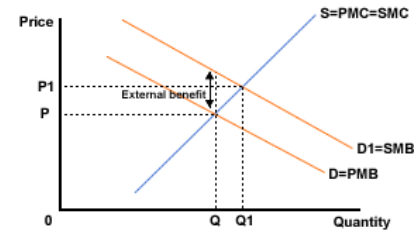
Dvije ključne karakteristike javnih dobara:

- **Nerivalna potrošnja:** konzumiranje od strane jedne osobe ne onemogućava potpuno uživanje od strane drugih ljudi;
- **Neisključivost:** jednom kada je javno dobro proizvedeno, nije moguće druge isključiti iz njegove potrošnje

The Public Goods Game

Javna dobra

- ✓ D – pokazuje maksimalan broj ljudi koji bi bili voljni da u tržišnim uslovima plati svoje pravo da koristi javno dobro
- ✓ $D1$ – broj ljudi koji stvarno koristi javno dobro
- ✓ Razlika između D i $D1$ – **slobodni jahači**
- ✓ **Krajnji ishod: troši se više dobra po cijeni koja je niža od optimalne**

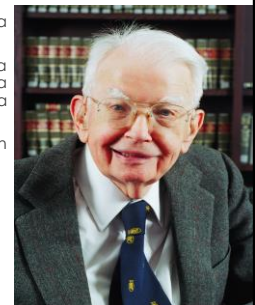
Tragedija zajedničkog i vlasnička prava

- ▶ Kod javnih dobara vlasnička prava nisu dobro regulisana
- ▶ Svako može da koristi javno dobro, ali istovremeno niko nema pravo koje bi mu omogućilo da drugima proda pravo na korišćenje
- ▶ Nema podsticaja racionalnog korišćenja dobra
- ▶ Porez kao mehanizam naplate

Coase-ova teorema

- ▶ Jedno od rešenja za problem tržišne greške u uslovima postojanja eksternalija i javnog dobra
- ▶ "Ako nema pravnih, strateških ili neformalnih barijera za pregovaranje, i ako su vlasnička prava jasno definisana, onda ljudi uvijek među sobom mogu da pregovaraju tako da postignu efikasan ishod."
- ▶ Minimalna uloga države – obezbeđivanje jasnih vlasničkih prava
- ▶ Dva kamena spoticanja:
  - Transakcioni troškovi
  - Dodjeljivanje vlasničkih prava može izazvati redistributivne efekte

Eksternalije i javna dobra – ostala rešenja

- ▶ Kooperacija ili grupna svojina – pregovaranje ne bi bilo besplatno (problem transakcionih troškova)
- ▶ Regulatorna rešenja – stavljanje negativnih eksternalija van zakona; dodjela "prava" za proizvodnju negativnih eksternalija (slučaj zagađivanja okoline u SAD-u)
- ▶ Porezi i subvencije – (subvencije obično smanjuju granične društvene troškove u slučaju eksternalija, približavajući ih iznosu privatnih troškova; porezi nastoje da povećaju privatne granične troškove, ostavljajući proizvođaču negativnih eksternih efekata mogućnost da reaguje na društvene zahtjeve za njihovim smanjivanjem)

dcirovic@ucg.ac.me